

Els malnoms suecans

En l'etapa formativa de l'adolescència, ja fa un bon grapat d'anys, els meus pares em deien que una persona assenyada, en cas d'haver-se d'enfrontar alguna vegada a situacions com la que ara em trobe, el primer que calia fer era presentar les seues credencials, les seues autèntiques credencials. Doncs bé, jo, fill obedient, ho faré sense més dilacions.

Soc Joan Antoni Carrasquer Artal, suecà de naixement. Per part de pare tinc el malnom *Pallorfa*. Soc descendent dels *Falsos* per via materna. En àmbits escolars em deien *Jaca*. I la meua dona és *Barsa*, dels *Barses* de tota la vida.

Del malnom *Pallorfa* ningú no m'ha sabut, o volgut, dir mai la motivació, i no serà perquè no ho he inquirit a tort i a dret... Per la documentació localitzada, el malnom ja circulava per les places i carrers de Sueca allà a l'any 1849, i hui dona nom a una caseta d'eines de la partida dita de la Socarrada.

Del mot *Falsos*, documentat per primera vegada l'any 1860, els meus familiars més propers l'han volgut motivar, de manera unànime, amb un significat en excés benèvol. Estic segur que molt allunyat de la realitat...

Pel que fa a *Jaca*, és l'acrònim dels meus prenom, (J)oan (A)ntoni, i cognoms, (C)arrasquer (A)rtal. Des de fa molts anys està completament en desús, fins i tot, per l'etern company de pupitre, el meu estimat Emilio Ferrando, dit *el Roig* pel color dels cabells, però de malnom familiar *Leron*, mutació de l'originari *Neron*, tal com clarifica un document de l'any 1870.

I, per últim, *Barsa*, que, de manera errònia, hi ha tendència a relacionar-lo amb un determinat equip de futbol. Aquest renom ja anava de boca en boca per la nostra localitat, si més no, des de 1930, però la família de la meua dona no en sap la motivació.

Pallorfa, Falsos, Jaca, Barsa, Roig, Leron, Neron i tants i tants altres malnoms formen part indiscutible, vulguem o no, de la nostra personalitat, ja que identifiquen unívocament tant els individus com les famílies, i han determinat de manera significativa la memòria col·lectiva dels suecans i les suecanes.

Aquests malnoms són, doncs, els que Esther Campillo i jo —ella, de filologia catalana, i un servidor, d'història moderna— començarem a recopilar, ja fa quasi vint anys, amb la pretensió de transcriure'ls, ordenar-los i divulgar-los, per a intentar fer comprendre al nostre veïnat, a manera d'exercici d'autoestima, que l'esmentada pràctica antroponímica no és una rèmora del passat llunyà i que cal assumir-la amb la mateixa normalitat amb què actuem davant de qualsevol altre tret identitari, com passava en temps pretèrits. Mireu el que tan encertadament afirma l'advocat i escriptor Josep Ferrando Segarra al seu llibre *Fets i costums*:

Al principi del present segle [xx], ningú no s'escandalitzava del malnom que li havia caigut en sort. El qual s'heretava per generacions i per famílies, sense que es donàs massa importància ni els fes estranyesa. Cal dir que algunes famílies tenien el renom quasi com un orgull. Altres eren diferents o no posaven objecció alguna.¹

Uns tres anys després d'iniciada la recerca, s'editaria l'estudi amb el suggeridor, provocador, entraniable, però, sobretot, explícit títol *Recull de malnoms suecans d'ara i sempre que, en forma de diccionari, s'han pres la llicència de compondre Esther Campillo Fos i J. Antoni Carrasquer Artal, a fi de reivindicar i ennobrir aquesta ancestral pràctica antroponímica que ni el temps ni les modes adverses han pogut excloure de la nostra cultura popular. 'In via virtuti nulla est via'*.²

El diccionari tingué una gran acceptació popular. L'edició, apareguda en l'any 2003, amb una tirada de set-cents exemplars, es va exhaurir en pocs dies i dues dècades després encara ens el demanen. Però si els autors ens vam trobar reconfortats va ser perquè no ens arribà cap queixa de ningú per haver vist el seu malnom en la relació.

Què es podia, què es pot trobar, en el nostre diccionari? Unes tres mil entrades de malnoms d'ara i adés, d'habitants de Sueca i de les poblacions costaneres del seu terme municipal, incloses el Perelló i el Mareny de les Barraquetes.

Però abans de comentar les passeres que seguirem en l'elaboració del diccionari, és a dir, la metodologia de recerca, els criteris fixats a l'hora d'incorporar, o no, els malnoms recollits al llistat o la normativa lingüística que vam creure més

1. Josep FERRANDO SEGARRA, *Fets i costums*, Sueca, s. n., 1989, p. 57.

2. 'Per a la virtut no hi ha camí impracticable' (Vesal).

adiant per a transcriure'ls, caldrà fer una consideració als presents. Com deixàrem escrit a la introducció, el nostre recull de malnoms no es perdia en

transcripcions fonètiques ni descripcions etimològiques, com fan la immensa majoria de treballs d'aquesta índole, perquè considerem que els resultats són massa àrids, i es queden sense ultrapassar els àmbits acadèmics. En canvi, els components històric i social afegits ara, excepcional en recerques semblants, creguem que el fan prou més interessant, almenys des del punt de vista popular.³

Pel que fa a la tasca de recerca dels renoms, en primer lloc, agafàrem com a base l'únic recull realitzat a Sueca fins aleshores, el que el cronista popular Vicent Molina Maset va confeccionar en l'any 1926⁴ i l'incloué, com un capítol més, en el seu llibre de poemes *Flors de marche*, publicat quatre anys després. Aquell compendi de Vicent Molina consistia en una simple relació d'uns mil malnoms, ordenats de la manera que Déu li va donar a entendre.

Durant els dos anys vinents, Esther i jo buidàrem les fonts impreses sobre Sueca que vam tindre a l'abast, amb resultats dissemblants. La consulta de l'extensa bibliografia local, no importa si llibres o revistes especialitzades, no fou tan productiva com esperàvem. Tan sols n'agafàrem uns pocs malnoms d'ací i uns altres pocs d'enllà. Només un article ens va resultar d'interés. El signa la professora Josepa Cortès amb el títol «L'antroponímia medieval i moderna a Sueca (1399-1680)». Hi figuren una seixantena de malnoms i detalla com s'arribaren a generar algun d'ells.⁵

Vam fer un buidatge, també, dels exemplars que conserva la Biblioteca Municipal de Sueca pel que fa a les nombroses capçaleres de la premsa periòdica local —uns cent cinquanta títols—, ara sí, amb un èxit considerable. Es tracta d'un conjunt de més de catorze mil pàgines, entre les quals paràrem especial atenció en un breu text del catedràtic Antoni Furió titulat «Violència i plaer a la Sueca medieval».⁶ Tot just el contrari, la recerca de malnoms en programes de festes majors i de barriades, llibres de falles i altres tipus de publicacions anuals no va cobrir les nostres expectatives.

Després de les fonts impreses, el pas següent fou la consulta en diversos centres documentals de les sèries factibles de contenir materials antroponímics. A l'Arxiu Històric Municipal i al Sindicat de Regs, tots dos de Sueca, treballàrem

3. *Recull de malnoms suecans d'ara i sempre que, en forma de diccionari, s'han pres la llicència de compondre Esther Campillo Fos i J. Antoni Carrasquer Artal, a fi de reivindicar i ennoblir aquesta ancestral pràctica antroponímica que ni el temps ni les modes adverses han pogut excloure de la nostra cultura popular. In via virtuti nulla est via*, Sueca, Llibreria Sant Pere, 2003, p. 12.

4. Visent MOLINA, *Apodos suecans: Any de 1926*, text mecanoscrit en possessió de l'autor del text.

5. Josepa CORTÈS, «L'antroponímia medieval i moderna a Sueca (1399-1680)», *Butlletí Interior* (Barcelona, Societat d'Onomàstica), núm. xxv (1986), p. 53-62.

6. Antoni FURIÓ, «Violència i plaer a la Sueca medieval», *Butlletí Municipal* (Sueca, Ajuntament), núm. 5 (maig 1980), p. 6.

determinats fons secundaris, com la correspondència d'entrada i d'eixida. Dels papers existents al Consell Agrari local extraguérem una valuosa informació, sobretot gràcies als mapes del terme municipal que va confeccionar mon pare, el llaurador i cartògraf aficionat Antonio Carrasquer García, perquè s'hi compendia tot un seguit de topònims antics i actuals procedents de malnoms.⁷

Durant la fase inicial de recollida férem diverses visites a l'Hemeroteca Municipal de l'Ajuntament de València i a l'Arxiu del Regne de València. En aquest darrer repassàrem, de manera aleatòria, alguns protocols de notaris radicats a la nostra localitat durant els segles XVIII i XIX. Fou una activitat que, després de dedicar-li un bon nombre d'hores, ens va aportar una significativa rastrera de malnoms i algunes notícies determinants per als nostres propòsits.

Quan ja estàvem a punt de finalitzar la fase d'arplega de malnoms, ens vam autoconvèncer que, malgrat la poca fiabilitat de les fonts orals, fora oportú incorporar la informació que ens poguera arribar per aquest mitjà. I així ho férem, amb molta precaució, entrevistant-nos a la seu de la societat Ateneo Sueco del Socorro, durant les vesprades d'uns quants diumenges, amb més de mig centenar de suecans i suecanes.

Conclusa la fase de recollida, fixàrem els criteris per a incloure, o no, els àlies al diccionari, atès el projecte inicial i determinades consideracions posteriors. Essencialment, foren aquests:

I) Els malnoms trobats en la documentació consultada els incorporàrem absolutament tots. Contràriament, els recollits per transmissió oral hi hagué dues raons que ens obligaren a esporgar-los. La primera, perquè tinguérem constància que alguns, molt pocs, molestaven el portador o els portadors, bé per recordar algun succés traumàtic, bé per determinats complexos, sobretot derivats de discapacitat física o intel·lectual. D'aquests, en retiràrem uns quaranta.

La segona, perquè algun informador confongué, involuntàriament o no, ves a saber, els conceptes *insult personal* i *malnom*; d'ací que, en detectar-ho, només vam incorporar al diccionari els malnoms transmesos, si més no, per dos informants distints.

II) Restaren exclosos del recull, és a dir, no vam considerar malnoms, els augmentatius, diminutius, afèresis i apòcopes del prenom o cognom de la persona que el porta, però sí que incorporàrem l'antropònim en constatar que havia estat transmés a algun familiar.

III) Si prenom i malnom formaven una combinació, prescindié del primer quan corresponia a la persona que el posseïa oficialment, mentre que el tinguérem en compte en cas contrari.

De la sempre complexa transcripció ortogràfica de malnoms s'encarregà la meua companya Esther. Aquesta, amb l'assessorament de les funcionàries Aigües

7. «Hermandad Sindical de L.Y G. —hoy Cámara Agraria—. Término municipal de Sueca», 1974-1984. Vint-i-tres mapes parcel·lars de 200 × 200 cm cadascun.

Vives Pérez, aleshores adscrita a la Direcció General de Política Lingüística de la Conselleria de Cultura valenciana, i Elena Pedralva, cap de l'Oficina de Promoció Lingüística de l'Ajuntament de Sueca, va concloure que, per tal de no «trair la pronúncia ni cap altre aspecte de la parla del nostre poble», calia obviar determinades normes ortogràfiques, per no veure'ns obligats a modificar un nombre considerable de registres que els faria irreconeixibles als lectors. En síntesi, aquests van ser els criteris establerts:

1) Adaptàrem al valencià les grafies que no ens eren pròpies, incloses les procedents de cognoms.

2) Mantinguérem el sufix *-ero*, procedent del castellà, en els malnoms originats per oficis.

3) En els àlies compostos empràrem el guionet quan el segon element començava per *r*, *s* o *x*.

4) Tenint en compte un dels aspectes més característics de la parla suecana, vam respectar el canvi de *e* per *a* quan les paraules començaven per la primera.

5) En els substantius finalitzats en *-ador* férem caure la *d* intervocàlica.

6) I, finalment, pel que fa a l'accentuació, vam seguir les normes generals, tant en els malnoms simples com en els compostos.

Una vegada han estat detallats la metodologia de recerca, els criteris de selecció i les normes emprades en la transcripció, comentarem com s'estructura en el nostre diccionari la informació recollida.

Com en qualsevol altre diccionari en ús, les entrades s'ordenen alfabèticament i, si correspon, s'agrupen tots els malnoms d'un mateix lexema. Així:

a) Quan l'àlies havia estat localitzat en un document, les entrades presenten l'estructura següent:

— En primer lloc, el malnom o els malnoms de la mateixa família del lexema, en negreta, acompanyats, si cal, amb la partícula introductòria.

— En segon lloc, si teníem plena garantia de la seua fiabilitat, hi figura la motivació entre claudàtors, i s'obvien especulacions gratuïtes tan habituals en aquests casos.

— En tercer lloc, es referencia la data del document més antic en què aparegué el malnom i, a continuació, separat amb el signe >, el llinatge que correspon. Quan les fonts documentals relacionen el malnom corresponent amb llinatges distints, s'anota darrere de cadascun d'ells, entre parèntesis, la data del document en què ha estat localitzat.

— En darrer lloc, deixem constància de les notícies que coneixíem del malnom, com aspectes toponímics, literaris, socials, laborals, etcètera.

De manera excepcional, quan el malnom corresponia a un personatge públic, darrere d'aquest s'anotava el nom i els cognoms, les dates vitals i els camps del saber on havia destacat.

b) Quan l'àlies no havia estat localitzat documentalment, però l'havien corroborat dos informadors distints, el férem aparèixer tot sol, sense les addicions anteriors.

Ara, deixant a banda aquell inventari antroponímic elaborat fa quasi vint anys, vull aprofitar aquesta dissertació per a relacionar algunes agrupacions semàntiques de malnoms suecans amb el fet sociològic local, ja que ajuden, i molt, a comprendre alguns dels signes identitaris que ens resulten propis. A grans trets, em referiré en primer lloc al conreu de l'arròs.

El conreu de l'arròs —l'únic mitjà de subsistència dels suecans durant més de dos segles— ha tingut una marcada incidència en determinades pràctiques antroponímiques de les quals m'agradaria deixar constància, ni que fora de passada.

L'extraordinària càrrega de treball que suposaven les tasques arrosseres i, en conseqüència, les favorables expectatives laborals que hi generaven, feren que la nostra població passara dels poc més de mil habitants dels inicis del segle XVIII als cinc mil habitants de l'any 1800 i als catorze mil habitants empadronats l'any 1900. I tot això, malgrat ser Sueca severament castigada per guerres, epidèmies i persistents èpoques de carestia, aquestes últimes provocades per inclemències climatològiques en forma de riuades, pluges i pedregades; sense oblidar les intermitents fallades de la llavor de l'arròs.

Aquest augment demogràfic s'aconseguí, en gran part, gràcies a l'aportació dels nombrosos immigrants, temporals o permanents, vinguts de tot arreu. Homes i dones que eren identificats pel lloc de procedència, fet que de seguida generava un malnom. Gran part dels renoms eren simples, com *el Gavatxo*, *la Rapitera* (per vindre de Sant Carles de la Ràpita), *el Picanyo*, *el Morellà*, *el Maltés*, *el Passiego*, etcètera; però n'hi havia altres de compostos, sempre combinats amb la professió, com *el Camarero Salamanca*, *el Mistero de Catarroja*, *el Murciano Carretero* o *el Pare Canari* (per ser frare i procedir de les Illes Canàries).

Contràriament, resulta simptomàtic que a Sueca sempre hi ha hagut escassos malnoms emprats de qualsevol aspecte relacionat amb el negoci arrosser —eines, tasques, molinatge, comercialització, etcètera. En aquest cas, entre els tres mil malnoms recollits, només trobem *Rastoll*, *Remitjó*, *Pallús*, *Palluquero* i *Gavella*. Pot ser que ocorrega pel gran respecte dels suecans a tot allò que tinga a veure amb l'arròs; conreu que, al cap i a la fi, com he recalcat adés, va ser l'únic suport de l'economia local durant dos-cents anys?

Més enllà del conreu arrosser, és simptomàtica l'adopció de malnoms reals en l'obra literària d'escriptors suecans durant la segona meitat del segle XIX i primer terç del segle XX. Parle, entre d'altres, de Josep Bernat i Baldoví, Marià Serrano Biguer, el ja mencionat Vicent Molina Maset o Josep Ferrando Segarra.

Josep Bernat i Baldoví, advocat, polític, periodista, poeta i prolífic autor d'obres teatrals com la sicalíptica *El virgo de Vicenteta*, feu aparèixer en les seues ficcions

literàries els mots reals *Andana, Caraquete, Catxano, Cirera, Tano el Paviló* i tants altres, la major part en el poemari *Famoso litigio, ó sea Espediente poético-prosaico encontrado por una rara y feliz casualidad no se sabe donde, como ni cuando; y seguido en tiempos al parecer muy remotos entre una musa lavandera del Túria, y un vate con zaragüelles, de la ribera del Júcar, en el juzgado ordinario de un alcalde de monterilla de cierto pueblo de la provincia de Valencia*, de 1844, i en l'obreta de teatre *Meló-i-drama tot en una pesa titulat Un esayo fet en regla ó qui no té la vespra no té la festa*, escrit un any després i publicat per primera vegada el 1909. Ell mateix tenia i presumia dels explícits malnoms *lo Sord, el Sueco* i *l'Amante*.

Marià Serrano Biguer, empresari arrosser i exitós autor teatral durant la tercera dècada del segle xx amb sainets de caràcter rural —*Foc en l'aigua, Al pas de la procesó [sic], L'última vespra*, etcètera—, cosí germà del famós compositor José Serrano Simeón, arplegà en les seues obres, per exemple, els àlies *Bragat, la Tòrta, el Caragolero, el Desorellat, Perdigó, la Breca* o *el Plantao*.

I de Vicent Molina Maset, rellogter, funcionari i poeta, al marge d'altres mil-i-una dedicacions ocasionals més, què puc comentar, més enllà del que ja vaig deixar escrit en algun lloc fa uns quants anys?:

Descendent d'una família de jornalers analfabets, és un dels personatges més significatius de la vida sociocultural suecana del primer terç del segle xx, i sense cap dubte el que millor sabé retratar la societat rural d'aleshores, mitjançant les seues composicions poètiques en clau de sàtira.⁸

Junt amb Bernat i Baldoví, Molina Maset és, com resta clar en l'anterior comentari, una de les meues debilitats vitals. Només va editar el ja esmentat llibre *Flors de marche*, un recull de poesies en valencià i castellà, que prèviament havia publicat en setmanaris i llibres de falla, i la ja comentada relació d'un miler de malnoms. En diverses composicions satíriques, escrites en castellà macarrònic, Molina aprofita els renoms locals *la Rata, Gallet, el Pum, Cames*, etcètera, encara que els més recordats seran els que feu aparéixer en el seu «romans bilingüe» «El casament de Maria la Chapa»: allí trobem *Buderon, Cagampena, Sos, la Caraixa, el Moco, Cagit* i *Verdolaga*, i la protagonista del succés, *la Xapa*.

Darrerament, un altre escriptor suecà, parle de l'advocat Josep Ferrando Segarra, també adoptà una quantitat important de malnoms autèntics en els seus relats, ara amb una elegant prosa en perfecte valencià. Així, en la seua curta producció literària, apareixen *Mingo, la Carbonera, Faïc, Rabosa, el Minyò, el Llepat* i una vintena més; però el que destaca entre tots és *Cagallànties*, perquè el fa prota-

8. J. Antoni CARRASQUER ARTAL, *Personatges històrics suecans: Diccionari biogràfic*, 2a ed., Sueca, Llibreria Sant Pere, 2009, p. 136.

gonista principal del capítol titulat «Un fet insòlit», inclòs en el llibre *Fets i costums*. En aquest text, l'autor fa una curiosa classificació semàntica dels malnoms que cita:

N'hi havia alguns que sonaven tan divertits com Trencagerres, Pelldepo-bre, Rabosa i Puça; pudents com Cagamel, Cagampena i Cagascoles; hortolans com Porrí, Tomaca, Nap, Col i Taronja; enaltidors com Benparlà, Belleso, Polit, Benllaurà i Bondat; i piadosos com Nostre Senyor, Retor, Santa, Monjo, Retor i Frare.⁹

De la mateixa manera que la literatura, la toponímia suecana també s'ha servit de malnoms ja existents. El considerable augment del terme municipal de Sueca a partir de la segona meitat del segle XVIII, que s'aconseguí gràcies a l'establiment de terres incultes de la frontera de l'Albufera —unes terres necessitades d'immediata identificació—, va ocasionar la fossilització de tot un seguit de sobrenoms en forma de topònims, com per exemple *la fillola de Mingo*, *el camí del Calderer*, *la fondadeta de Leron*, *l'alter del Coixo*, *la partida del Clot de Peguet*, etcètera. Com es comprova, indrets sempre relacionats amb el propietari del lloc.

Tot just al contrari, cal constatar l'escassa pervivència de malnoms reals tant en la paremiologia com en el folklore musical locals.

Pel que fa a les parèmies, tan sols n'hem trobat malnoms suecans en quatre frases fetes:¹⁰

- «Ser més borratxo que Barandat»,
- «Tindre més collons que l'egua de Barsa»,
- «Córrer més que la gossa de Meló» i
- «Quedar com Garí, que feu la casa i es quedà dins».

Aquest fet també ocorre amb els malnoms locals incorporats en les lletres de les cançons populars. Malauradament, de les moltes que hi haurien, la memòria popular només n'ha retingut set:

— El malnom *Borombo* figura en la lletra d'unes *albaes*, que diuen així: «Per a cantar les albaes / com Borombo no hi ha / com Borombo no hi ha».

— Amb *Caliu*, hipocorístic del prenom Miquel, se'n cantaven dues: «Son pare de Caliu / l'envià a segar brossa; va i es talla el [...]». L'altra començava amb: «Son pare de Caliu tenia un titot cego / i anava per l'estiu a casa del Passiego».

— *El Dàtil* i *Cap de Meló* apareixen en una adaptació de la cèlebre cançoneta popular *Amparito*. La lletra cantada a Sueca diu: «És Pepeta, la filla del Dàtil / la que mos festeja a Cap de Meló [...]».

9. Josep FERRANDO SEGARRA, *Fets i costums*, Sueca, s. n., 1989, p. 57.

10. J. Antoni CARRASQUER ARTAL, *Diccionari suecà de frases fetes i locucions populars*, 2a ed., Sueca, Falla Verge de Sales, 2001.

— De *Llaganya* es canta: «Llaganya tenia un hort / llaurava amb un burro tort / el forcat era de canya / estira Llaganya».

— El mot *el Palluquero* restà immortalitzat gràcies a una cançoneta pasquera: «Minyé, minyé, minyero, / Fermí el Palluquero. / un, dos, tres [...]».

— I, per a acabar, *Poldo*, afèresi del pronom castellà Leopoldo, que és protagonista d'una altra cançó de Pasqua: «Els panous de Poldo / no volem unflar, / les dones calentes / el volen matar. / Els de ca Vendrell / han eixit pitjor, / no li diuen res / perquè és regidor».

Abans de plegar, i a propòsit del tema dels malnoms, deixen que els conte una saborosa anècdota que, malgrat el temps transcorregut, es manté inèdita i tinc la completa seguretat que ningú de vostès no coneix. Passà a Sueca allà a l'any 1964. La protagonitzaren Joan Fuster —conegut com *el Papa*, *el Solitari de Sueca* o *l'Home not de Sueca*— i Josep Pla, quan el primer anà a recollir el seu amic a l'estació de ferrocarril. Fins aleshores, Pla no havia estat mai a la nostra ciutat.

Després de saludar-se efusivament els protagonistes del succés, quasi de manera immediata va eixir a relluir el caràcter dels suecans. Aleshores, Fuster li fa l'advertència següent al seu amic català:

— Ves en compte, Josep, que a Sueca, per no res, et posen un malnom.

— No passes ànsia, Joan —respongué Pla—. No et preocupes. Jo sempre estic preparat.

I Fuster, que ja sabeu com tirava d'ironia sempre que podia, alhora que li donava una afectuosa palmadeta a l'esquena, li digué, somrient:

— Ai, *Preparaet!*

Ningú de vostès no podia tindre notícia d'aquesta anècdota que acaba de relatar perquè no és certa, no va succeir. Però, ull!, us pot aprofitar d'advertència. Aneu amb compte.

Bona estada a Sueca, *preparaets* i *preparaetes*.

J. ANTONI CARRASQUER
Bibliotecari municipal de Sueca i cronista de la ciutat